

Vrienden van het Sint Eloyen Gasthuis

nieuwsbrief april 2024

Beste Vrienden en Vriendinnen van het Sint Eloyen Gasthuis.

Met veel plezier stuur ik u deze nieuwsbrief; een voorjaarsnieuwsbrief waarin we terugkijken, maar ook zeker vooruitkijken, naar een mooi 2024 en verder.

De nieuwsbrief heeft wat langer dan gebruikelijk op zich laten wachten. In het najaar van 2023 vonden er enkele bestuurswisselingen plaats, waardoor de productie vertraging opliep. Inmiddels zijn we op sterkte en weer volop aan de slag.

In deze nieuwsbrief vindt u onder andere een verslag van de vriendenbijeenkomst, die eind oktober 2023 plaatsvond. We brachten, met velen van u, een bezoek aan de prachtige Pieterskerk. Verder leest u in deze nieuwsbrief een samenvatting van ons meerjarenbeleidsplan 2024-2027. Daarnaast vertellen wij u graag iets over de conservering van de schilderijen in ons Sint Eloyen Gasthuis. Ten slotte kijken we vooruit naar vriendenbijeenkomsten in 2024.

Ik wens u veel leesplezier en hoop u spoedig te ontmoeten bij één van de vriendenbijeenkomsten.

Peter Hopman, bestuurslid

Bezoek aan de Pieterskerk

Op 29 oktober was het zover. Het jaarlijkse evenement van de Stichting Vrienden van het Sint Eloyen Gasthuis bracht de vrienden dit keer naar de Pieterskerk in de Utrechtse binnenstad. Een 25-tal Vrienden was ondanks het matige weer naar de Pieterskerk gekomen waar zij hartelijk in de Kapittelzaal van de kerk werden ontvangen door Katrijn Kuijpers, huismeester van de Pieterskerk. De nieuwbouw, zoals mevrouw Kuijpers dit uit de 17^e eeuw stammende gedeelte van de kerk bestempelde. De Kapittelzaal is daarmee relatief een stuk jonger dan de rest van de kerk.

De kerk is namelijk van oorsprong veel ouder. In 1039 werd begonnen met de bouw en op 1 mei 1048 werd de Pieterskerk door bisschop Bernold ingewijd, hoewel de – niet meer bestaande – westtorens waarschijnlijk pas een eeuw later gereed kwamen. De kerk vormde de oostpunt van het Utrechtse “Kerkenkruis”, waarvan de Domkerk het middelpunt was (al zijn van een vooropgezet plan voor dit kerkenkruis geen schriftelijke bronnen gevonden). Tot de kerkenkruis zouden ook de Janskerk, de Mariakerk (waarvan alleen de kloostergang nog bestaat) en de kerk van de Paulusabdij behoort hebben.

De Pieterskerk viel in 1580 ten offer aan de Beeldenstorm. Na de Reformatie bestonden er plannen voor afbraak, maar die werden verhinderd door protesten van families die grafkelders in de kerk bezaten. De kerk werd toen jarenlang gebruikt als kazerne. Het koor werd van de rest van de kerk afgescheiden en in 1621 ingericht als snijkamer van de latere universiteit. In 1625 kwam de Pieterskerk in gebruik bij de Engelse gemeente en in 1656 bij de Waalse gemeente.

De Waalse kerk is nog steeds eigenaar en gebruiker van de kerk. De voertaal in de diensten is Frans. Ook de dominee is Franstalig. Het aantal lidmaten is de afgelopen decennia wel sterk afgenomen. Diensten worden dan ook alleen maar gehouden in de zogenaamde Dekenkapel. Het onderhoud van de kerk bekostigt de Waalse Gemeente uit verhuur van de kerk voor culturele evenementen en verhuur aan verenigingen zoals de Alliance Française die haar thuisbasis in Utrecht in de Pieterskerk heeft.

Na haar inleiding nam mevrouw Kuijpers ons mee naar de kerk voor de eigenlijke rondleiding. Een grootscheepse restauratie van de Pieterskerk had plaats van 1954 tot 1970. Omdat de zuilen oorspronkelijk horizontaal waren uitgehouden waren er in de loop van de eeuwen stukken afgesprongen en was het draagvermogen van de zuilen fors afgenomen, waardoor de kerk feitelijk op instorten stond. Vier zuilen zijn daarom bij de restauratie vervangen. De oude zuilen staan nog in de kerk. Alle zuilen hebben een rode kleur, eigen aan het zandsteen waar de zuilen uit bestaan.

aangebracht. Zij stellen links de Kruisiging en Pilatus voor, en rechts een engel op het geopende graf van Christus en drie naderende vrouwen. De reliëfs werden waarschijnlijk rond 1150 in de Maastreek vervaardigd en vertonen verwantschap met beeldhouwwerk in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Maastricht.

De tegels op de vloer in het koor stammen uit de 15^e eeuw. De trap uit het koor bestaat uit treden uit verschillende periodes. De hoogte van de vloer voor het koor, de viering, is namelijk in de afgelopen eeuwen nogal eens aangepast.

De kerk bevat ook nog een crypte, wat in Nederlandse kerken zelden voorkomt. De crypte stamt uit de bouwtijd van de kerk, dus de 11^e eeuw. In de crypte staat de sarcofaag van bisschop Bernold. Om aan gelden voor onderhoud te komen, kunt u na uw overlijden uw urn bij laten zetten in de crypte. U dient dan wel € 3.250,00 te betalen voor 20 jaar.

In de dekenkapel, waar de Waalse gemeente haar diensten houdt, staan een aantal grafzerken uit de kerk verticaal opgesteld. Het zijn grafzerken van kanunniken van de Pieterskerk. Delen van de vloer in deze kapel stammen uit de 14^e eeuw en zijn bij de restauratie aangevuld met vergelijkbare tegels waardoor een prachtige vloer is ontstaan.

Wij eindigden de rondleiding in de Pieterzellenkapel die de bibliotheek van de kerk huisvest met aan de wand een prachtig wapenbord van de familie Van Asch van Wijck met daarop, naast het wapen van de familie Van Asch van Wijck de familiewapens van aan haar geparenteerde families.

Daarmee kwam een eind aan een zeer interessante rondleiding. Ook zij die de Pieterskerk al vaker bezocht hadden, hebben weer nieuwe dingen te horen gekregen. Iedereen was dan ook zeer tevreden over het bezoek.

Het was een indrukwekkende en mooie middag. Wij hopen u allen ook de volgende keer weer te mogen verwelkomen bij een bezoek aan een nieuwe bijzondere locatie in Utrecht. Voor hen die nog geen Vriend of Vriendin zijn, meld u zich aan en neem volgende keer ook deel aan zo'n uniek bezoek.

Frank Ooms, secretaris

Samenvatting beleidsplan 2024 - 2027

Midden in de Covidpandemie werd het vorige beleidsplan van de Stichting Vrienden van het Sint Eloyen Gasthuis afgerond. De pandemie betekende echter dat een groot deel van haar plannen in die periode geen doorgang kon vinden. Dit was voor het bestuur reden om een nieuw beleidsplan op te stellen. Graag maken wij u deelgenoot van onze plannen voor de komende jaren

Stichting 'Vrienden van het St. Eloyen Gasthuis'

De Stichting 'Vrienden van het St. Eloyen Gasthuis' is opgericht om gelden voor het onderhoud en behoud van het gasthuis te verwerven. Tevens wil de Stichting mensen met belangstelling voor dit bijzondere gebouw aan zich binden en in staat te stellen aan de instandhouding ervan bij te dragen.

Activiteiten in de afgelopen jaren

De afgelopen jaren heeft de aandacht van de Stichting voornamelijk gelegen op het ondersteunen van kleinere projecten in het Huis met als doel het behoud van het materiële en immateriële culturele erfgoed van het Huis.

Uitdaging

Het bestuur constateert dat de 'Vrienden'-basis de afgelopen jaren smal is gebleven. Deze smalle basis betekent ook dat de financiële armslag van de Stichting beperkt blijft en dat grotere projecten maar 1x per 5-10 jaar op ondersteuning van de Vrienden kunnen rekenen.

Werven van nieuwe Vrienden

Het bestuur wil daarom meer vrienden werven. Daarbij ligt het voor de hand om bij de werving van Vrienden de volgende 'ankerpunten' centraal te stellen:

- Het Huis als unieke cultuurhistorische locatie in Utrecht
- Het Gilde als historisch economisch en sociaal samenwerkingsverband
- De geschiedenis van Utrecht van 1300-1528¹ met centraal daarin de rol van de gilden

¹ In 1528 kwam er door ingrijpen van Karel V een eind aan de rol van de gilden in het Utrechtse stadsbestuur. Daarna hadden de gilden enkel nog een rol als economische samenwerkingsverband.

Kijkend naar de genoemde ankerpunten kunnen de volgende activiteiten worden georganiseerd.

- Lezingen in het Huis, over het Huis, over de gilden in de middeleeuwen in het algemeen en het Smedengilde in het bijzonder, over de economie van de stad in die periode, over de schilderijen in het Huis.
- Concerten in het Huis.
- Open dagen (naast de open monumentendag) waarin we derden de gelegenheid geven ons Huis te bezoeken.
- Bezoeken aan bijzondere locaties in Utrecht die verband houden met de middeleeuwse geschiedenis van Utrecht, de economische activiteit in die periode etc.
- Bezoeken aan verenigingen, organisaties en instellingen in Utrecht of daarbuiten die hun oorsprong vinden in de geschiedenis van de stad of die een vergelijkbare economische functie hebben als het Smedengilde destijds, zoals brancheverenigingen.

Doelgroepen

Wij zullen ons bij deze activiteiten voornamelijk richten op personen, bedrijven en instellingen die geïnteresseerd zijn in geschiedenis, die Utrecht een warm hart toedragen en die het belangrijk vinden dat bijzonder cultureel erfgoed behouden blijft. Daarnaast blijven ook de bestaande Vrienden een belangrijke doelgroep om nieuwe vrienden te werven.

Doelstellingen 2024-2027

Om richting te geven aan de activiteiten heeft het bestuur van de stichting zich ten doel gesteld om het aantal 'Vrienden' per eind 2027 tot 100 te laten groeien. Dat betekent dat er, rekening houdend met enig verloop, jaarlijks ongeveer 15 donateurs geworven dienen te worden uit de hierboven genoemde doelgroepen.

Hiertoe organiseren wij in 2024 2 activiteiten waaraan naast bestaande vrienden ook potentiële vrienden kunnen en mogen deelnemen. Op grond van de ervaringen in 2024 zullen wij de jaren daarna het aantal jaarlijkse activiteiten op 2 houden of verhogen naar 3.

Wij zoeken jaarlijks met minimaal 1 vereniging een nieuwe samenwerking. Daarbij denken we aan andere verenigingen in en om Utrecht met vergelijkbare doelstellingen als de onze.

Tevens hebben de bestuursleden zich ten doel gesteld ook zelf jaarlijks nieuwe donateurs aan te dragen.

Heeft u ideeën voor activiteiten die aansluiten op het bovenstaande of heeft u mensen in uw omgeving die de Stichting Vrienden van het Sint Eloyen Gasthuis zouden willen steunen, laat het ons dan weten via secretaris.vrienden.eloy@gmail.com

Franks Ooms, secretaris

Conservering van de schilderijen

In de zomer van 2022 zijn de conserveringswerkzaamheden voor de acht schilderijen en naamlijsten voltooid. Met name vanwege de “corona-perikelen” en diensgevolge de tijdelijke ontoegankelijkheid van het Gasthuis, werd de voortgang van dit project sterk vertraagd. Recentelijk heeft een evaluatie plaatsgevonden met één van de restauratoren, Lieve d’ Hont, en twee bestuursleden van de Stichting Vrienden van het St. Eloyen Gasthuis. De Stichting heeft verreweg het grootste deel van de financiering van de conserveringsmaatregelen bekostigd.

De totale financiering van de conservering resp. herstelbehandeling van de schilderijen e.d. bedroeg uiteindelijk nog geen € 10.000,-- en is volgens deskundigen zelfs bescheiden te noemen.

De behandeling van de schilderijen gebeurde waar nodig met zgn. natte reinigingsmethoden. Hierdoor is een minder dof uiterlijk en beter contrast op de schilderijen ontstaan. Alle doeken bleken behoorlijk vervuild, met name door het roken (destijds) in de regentenzaal en de smedenzaal. Ook is de manier van inlijsten verbeterd, door onder andere vilt aan te brengen in die lijsten. Bescherming van de achterkant voorkomt nu dat in de toekomst vuil en stof zich hier hechten of tussen het doek en de spieraam vallen. Ook het ophangstelsel is waar

nodig verbeterd. De behandelingen hebben ervoor gezorgd dat de schilderijen structureel stabiel zijn en dat de tand des tijds wordt vertraagd.

De evaluatie werd medio maart dit jaar gehouden. Gebleken is dat nu geen nieuwe behandelingsmethoden nodig zijn. Al moest helaas wel geconstateerd worden dat bij de schilderijen ‘Het Bacchanaal’ en ‘David geeft Uriah de brief’, geringe schimmelvorming is ontstaan. Hier zal over een paar jaar wederom enige behandeling nodig zijn, maar met de huidige preventieve maatregelen kunnen de schilderijen en naamlijst weer enkele decennia mee. Wel is afgesproken over 5 jaar weer een check te doen.

Specifiek is nog gekeken naar het schilderij ‘Elia in de woestenij’, van de bekende Vlaamse schilder Roelandt Savery, die een aantal jaren in Utrecht, vlakbij ons Gasthuis heeft gewoond en gewerkt. Een bijzondere tentoonstelling over zijn werken is thans in het Mauritshuis te Den Haag te bezoeken. Dit schilderij heeft een uitvoerige behandeling gehad waarbij de oude achterkantbescherming is verwijderd. De voor- en achterzijde zijn schoongemaakt. De spieën zijn vastgezet met nylondraad en schroefjes. Het schilderij is opnieuw ingelijst; de kurk is vervangen door balsahout en museumvilt is in de sponning aangebracht. Zgn. Tyvek is nu als achterkantbescherming aangebracht en met o.a. keperband in het niet-originele spieraam. Ook zijn nog enkele beschadigingen in het vernis verzadigd met specifieke vernis. Het schilderij van Savery zou erg gebaat zijn bij een volledige restauratie. Zijn schildertechniek zou na restauratie veel beter te waarderen zijn en kleuren en contracten van het doek zouden beter tot hun recht komen.

Maarten van Ditmarsch, voorzitter

Activiteiten voor onze Vrienden

Eind juni van dit jaar zal broeder Bram van den Hoven van Genderen een lezing geven in ons Huis. Deze lezing zal onder andere gaan over het ontstaan van Gilden in de Middeleeuwen. Uiteraard toegespitst op Gilden in het middeleeuwse Utrecht en natuurlijk specifiek ons Smedengilde.

Verder zijn we bezig met het organiseren van een nieuw bezoek met onze Vrienden en Vriendinnen, aan een bijzondere locatie in Utrecht. Dit bezoek zal in het najaar van 2024 plaatsvinden.

Over deze en andere activiteiten wordt u in separate mails geïnformeerd.

Uitbreiding bestuur

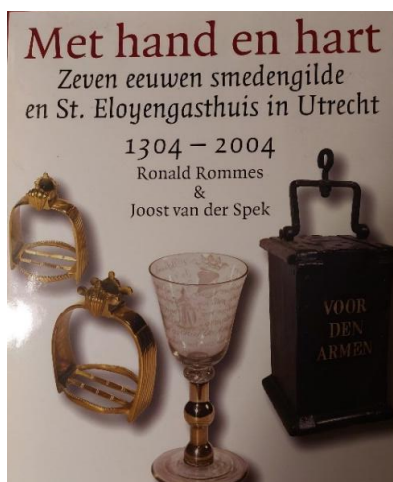
In de vorige nieuwsbrief heeft u al kunnen lezen over het vertrek van broeder Peter Paul de Winter uit- en het toetreden van broeder Frank Ooms tot het bestuur van de stichting Vrienden van het Sint Eloyen Gasthuis

Gezien het vele werk dat er ligt zijn wij blij dat we nóg een bestuurslid hebben mogen verwelkomen. Broeder Peter Hopman is eind 2023 toegetreden tot ons bestuur. Peter Hopman begon in 2017 als hospitant bij ons Gilde. In 2019 werd hij broeder. In onze Stichting zal hij zich o.a. bezighouden met de nieuwsbrief en met organiseren van activiteiten voor onze Vrienden

Maarten van Ditmarsch, voorzitter

Boek met hand en hart

Graag vestigen wij nogmaals uw aandacht op het boek: “Met hand en hart.”

Een ware aanrader voor iedereen die zich wil verdiepen in de historie van het smedengilde en het St. Eloyen Gasthuis in Utrecht.

Voor u, als zeer gewaardeerde Vriend, mogen wij dit boek te koop aanbieden voor de mooie prijs van € 15,= per boek.

Leuk om zelf te lezen en fantastisch om cadeau te geven. Heeft u belangstelling voor dit boek, stuur dan s.v.p. een mail aan onze penningmeester en we gaan het in orde maken. Het adres: penningmeester.vrienden.elay@gmail.com

Belastingaangifte en ANBI

De Vrienden Stichting is ANBI-instelling, hetgeen betekent dat u uw bijdrage aan deze instellingen fiscaal mag aftrekken.

Indien u dit wilt doen middels een periodieke schenking dan kunt u contact opnemen met onze penningmeester op penningmeester.vrienden.elay@gmail.com

In het programma van belastingdienst “zoek een ANBI” is helaas het Huis moeilijk te vinden. Als u echter het woord “eloyen” intypt zonder invulling van de vestigingsplaats dan ziet u het navolgende:

- STICHTING HET ST. ELOYEN GASTHUIS
- **STICHTING VRIENDEN VAN HET SINT ELOYEN GASTHUIS**

De laatste (in rood) heeft u nodig:
STICHTING VRIENDEN VAN HET SINT ELOYEN GASTHUIS
UTRECHT | RSIN: 804136269
Begindatum: 01-01-2008

Stichting Vrienden van het St. Eloyen Gasthuis

Boterstraat 22

3511 LZ Utrecht

secretaris.vrienden.elay@gmail.com

<http://vriendenvan.sintelay.nl/>

NL 93 INGB 0007 3514 31

RSIN 804136269

U ontvangt dit bericht omdat u bij ons bekend bent als Vriend van het St. Eloyen Gasthuis.

'Opdat dit al' moge strekken tot Heil en Welvaren van den Huize St. Eloy'